

Salman
RUSHDIE
Dincolo de limite

Traducere de Petru Dulgheru

POLIROM
2024

Cuprins

Partea I. <i>Eseuri</i>	7
Dincolo de Kansas.....	9
Cei mai buni romancierii tineri britanici	54
Angela Carter	62
<i>Beirut Blues</i>	74
Arthur Miller la optzeci de ani.....	78
Din nou în apărarea romanului	82
Însemnări despre literatură și națiune	96
Influența.....	102
Ecranizarea romanului	
<i>Copiii din miez de noapte</i>	114
<i>Reservoir Frogs</i> (sau locuri cu numele „La mama”).....	130
Țoale tari: primele aventuri în negoțul cu cîrpe	134
În <i>Voodoo Lounge</i>	140
Muzica rock – cîteva idei	147
U2	150
O carieră alternativă	157
Despre pîinea plămădită.....	161
Cum e să fii fotografiat.....	165
<i>Crash</i> – moartea prințesei Diana.....	172
Un sport popular – însemnările unui fan	178
Creșterea struților	205

Un discurs de absolvire – la Bard College, N.Y.	217
„Imaginează-ți că Raiul nu există” – scrisoare către cetățeanul cu numărul șase miliarde al planetei.....	225
„Ei, la dracu’, asta-nseamnă pentru tine spațiul oriental!”	232
A cincizecea aniversare a Indiei.....	255
Gandhi, azi.....	265
Taj Mahal	274
<i>Baburnama</i>	277
Visul glorioasei întoarceri	288
Partea a II-a. <i>Mesaje din Anii Ciumei</i>	337
Partea a III-a. <i>Editoriale</i>	415
Decembrie 1998 – Trei lideri	417
Ianuarie 1999 – Mileniul	422
Februarie 1999 – Zece ani de <i>fatwa</i>	427
Martie 1999 – Globalizarea.....	431
Aprilie 1999 – Muzica rock.....	436
Mai 1999 – Cretinul anului	441
Iunie 1999 – Kashmir.....	445
Iulie 1999 – Irlanda de Nord	449
August 1999 – Kosovo.....	453
Septembrie 1999 – Darwin în Kansas	457
Octombrie 1999 – Edward Said.....	461
Noiembrie 1999 – Pakistan.....	465
Decembrie 1999 – Islamul și Occidentul	469
Ianuarie 2000 – Teroare <i>versus</i> siguranță	473
Februarie 2000 – Jörg Haider.....	478
Martie 2000 – Amadou Diallo.....	483
Aprilie 2000 – Elián González.....	488
Mai 2000 – J.M. Coetzee	492
Iunie 2000 – Fiji.....	496

Iulie 2000 – Sportul	500
August 2000 – Două dezastre	504
Septembrie 2000 – Senatorul Lieberman.....	508
Octombrie 2000 – Declarația Drepturilor Omului	512
Noiembrie 2000 – În Colegiul Electorilor	516
Decembrie 2000 – O mare coaliție?	521
Ianuarie 2001 – Cum a furat grinciul America	526
Februarie 2001 – Ticăloșia se întoarce.....	530
Martie 2001 – Grevă și pericol	535
Aprilie 2001 – N-am fost eu	540
Mai 2001 – Avortul în India	545
Iunie 2001 – <i>Reality show</i>	550
Iulie 2001 – Eliberarea ucigașilor lui Bulger	555
August 2001 – Arundhati Roy	560
Septembrie 2001 – Telluride.....	565
Octombrie 2001 – Atacurile asupra Americii.....	570
Noiembrie 2001 – Nu e vorba de Islam?.....	575
Februarie 2002 – Antiamericanismul.....	580
Martie 2002 – Dumnezeu în Gujarat.....	585
Partea a IV-a. <i>Dincolo de limite</i>	591
Dincolo de limite	593
<i>Mulțumiri</i>	645
<i>Indice</i>	647

Narayan aduce neîncetat în discuție bătălia dintre India tradițională și statică – pe de o parte – și modernitate și progres – pe de altă parte, bătălie reprezentată în multe dintre povestirile și romanele sale de o confruntare între un „bleg” și un „dur”, cum se întâmplă în *The Painter of Signs* (*Pictorul de semne*), și agresiva lui iubită, cu campania ei în favoarea controlului nașterilor, în *The Vendor of Sweets* (*Vînzătorul de dulciuri*), cu nora lui emancipată din America și absurda ei „mașină de scris romane” sau cu blîndul tipograf și extravertitul taxidermist din *The Man-Eater of Malgudi* (*Mîncătorul de oameni din Malgudi*). Prin creația sa plină de înțelegere și de un comic blînd, Narayan ajunge pînă la esența condiției indiene și, depășind-o, atinge însăși esența condiției umane.

Scriitorul pe care l-am plasat alături de Narayan, G.V. Desani, a decăzut atît de mult din grațiile publicului, încît la ora actuală extraordinarul său roman *Totul despre H. Hatter* nu poate fi găsit nicăieri, nici măcar în India. Milan Kundera a spus odată că toată literatura modernă își are originea fie în *Clarissa Harlowe* a lui Richardson, fie în *Tristram Shandy* al lui Sterne, iar dacă Narayan este un Richardson al Indiei, atunci Desani este latura ei sterniană. Proza săltăreață, sclipitoare și buimăcitoare din *H. Hatter* este primul efort autentic de depășire a anglicității limbii engleze. Personajul central al cărții, „juma-juma al speciei”, corcitură în postură de antierou plin de tupeu, țopăie și se agită în dosul creației multora dintre urmașii lui Desani.

Pămîntul era turtă de beat odată cu năvala salciei, a piersicii, a poamelor și florilor de mango. Fiecare lucru și fiecare miros urît răsărea incognito, ca parfum și prospețime. Cum îi

era felul, această frenezie și activitate tipică de primăvară făcea să vibreze o notă fantasmagorică însuflețitoare în omul interior. Din punct de vedere medical, circumstanțele fericite făceau să-mi vibreze glandele lipsite de canale și mă topeau într-un fior-și-fler de huța-huța, *Ia te uită, Jamieson!*, pus pe *viață! viață!*

Sau:

Întîmplările de aici se petrec în India. Eram cam ușurat de parale – de fapt, eram plin de datorii. Și, uimitor, uite cum aici, chiar în Orient, lipsa de bani ajunge să se combine cumva cu poveștile de dragoste și cu femelele! În această Anglie, zic unii, dacă un felah ajunge falit, femelele, pe cale de consecință, fug. Ușor de înțeles. Pe de altă parte, în Orient atacă ele însele! Ei, la dracu', asta-nseamnă pentru tine spațiul oriental!

Aceasta este „engleza-babu”, engleza semianalfabetă și doar pe jumătate asimilată care se folosește în bazare, transmutată de erudiția rafinată și jucăușă și de farmecul de bufonadă al ritmului și frazării unice ce-l caracterizează pe Desani într-un gen complet nou de voce narativă. Este greu să-ți imaginezi apariția epopeii comice eurasiene de dată mai recentă a lui I. Allan-Sealy, *The Trotter-Nama*, un tom gigantic și plin de interpolări, exclamații, reluări, panegirice și catastrofe, în absența lui Desani. Chiar și propriul meu scris îi datorează unul-două trucuri narrative.

Ved Mehta este bine cunoscut pentru comentariile sale tăioase asupra spațiului indian și pentru cele câteva remarcabile volume autobiografice. Primul dintre ele este și cel mai emoționant: *Vedi*, amintirile despre o copilărie petrecută

în orbire, unde sînt descrise în egală măsură cu răceală și cu multă emoție atît momente pline de cruzime, cît și momente încărcate de tandrețe. (Mai de curînd, Firdaus Kanga a reușit să-și depășească și el afecțiunea fizică cu ajutorul stilului înalt și al vitalității comice în ficțiunea lui autobiografică, *Trying to Grow – Încerc să mă maturizez.*)

Ruth Praver Jhabvala, autoarea unui roman ce a cucerit Booker Prize, *Heat and Dust* (*Arșiță și praf*, după care Merchant și Ivory au făcut ulterior și un film), este o maestră recunoscută a povestirii. Ca scriitor, ea este uneori subevaluată în India, deoarece – cred eu – vocea unui intelectual fără rădăcini (care este însăși chintesența vocii ei creatoare) e extrem de nefamiliară în țara aceasta, unde definițiile oamenilor despre sine își au rădăcinile în identitățile lor regionale.

Este bine cunoscut și faptul că Ruth Jhabvala a urmat și o a doua carieră, cea de scenarist de film. Dar puțini sînt cei care își dau seama că regizorul de film cel mai important din întreaga Indie, regretatul Satyajit Ray, a fost și el un valoros autor de povestiri. Tatăl lui a fost editorul unei faimoase reviste în bengali pentru copii, *Sandesh*, iar scurtele și acidele istorioare ale lui Ray sînt și mai percutante grație farmecului lor copilăresc.

Anita Desai, una dintre cele mai importante scriitoare indiene în viață, poate fi comparată cu Jane Austen. În romane precum *Clear Light of Day* (*Lumina limpede a zilei*), scris într-o engleză clară, simplă, plină de sugestii subtile, creatoare de atmosferă, ea își etalează atît extraordinarul talent de portretist social, cît și intranșigența sa. *In Custody* (*În custodie*), care este probabil cel mai bun roman al ei de pînă acum,

utilizează cu mult rafinament engleza pentru a descrie decăderea unei alte limbi, urdu, și înalta cultură literară care există în interiorul acesteia. Aici (invers față de Narayan), poetul, ultimul custode decrepit și alcoolic al unei tradiții aflate pe patul de moarte, este „durul”, iar personajul principal al cărții, tînăra admiratoare a poetului, Deven, este „bleaga”. Desai ne spune că trecutul muribund, lumea veche, poate fi o povară la fel de mare ca și prezentul stîngaci și confuz.

Deși V.S. Naipaul judecă India venind din exterior, implicarea lui față de acest spațiu este atît de intensă, încît nici o prezentare a literaturii moderne n-ar fi completă dacă l-ar lăsa deoparte. Cele trei volume de nonficțiune despre India pe care le-a scris acesta – *An Area of Darkness* (*O zonă de întuneric*), *India: A Wounded Civilization* (*India – o civilizație rănită*) și *India: A Million Mutinies Now* (*India – un milion de revolte de azi*) – sînt texte fundamentale, și asta nu doar din pricina fiorilor de furie pe care îi stîrnesc ele. Mulți critici indieni i-au respins duritatea atitudinilor. Alții, cu mintea mai deschisă, au recunoscut că Naipaul atacă lucruri care merită atacate. „Eu sînt anti-Naipaul cînd vizitez Occidentul, dar sînt adesea pro-Naipaul cînd mă întorc acasă”, mi-a spus un romancier prestigios din sudul Indiei.

Cîteva dintre țintele lui Naipaul, cum ar fi – în *O civilizație rănită* – institutul de tehnologie intermediară care inventează „cizmele de cosit”, cu lame de tăiat atașate pe ele, pe care țărani indieni să le folosească la recoltat, merită întreaga apăsare a disprețului său. În alte momente însă, autorul pare doar disprețuitor. India, paradisul pierdut al strămoșilor săi emigrați, îl dezamăgește fără încetare. Totuși, în al treilea volum al seriei, Naipaul pare mult mai optimist în

privința situației din țară. Vorbește aprobator despre apariția „unei voințe esențiale, a unei rațiuni esențiale, a unei idei naționale” și își mărturisește dezarmant – ba chiar înduioșător – atavica stare de spirit morocănoasă ce-l stăpînea cînd a făcut prima lui călătorie în India, în urmă cu aproape treizeci de ani: „India din sufletul și imaginația mea era ceva pierdut și irecuperabil... În acea primă vizită a mea am fost un călător înfricoșat”.

În *O zonă de întuneric*, comentariile lui Naipaul despre scriitorii indieni stîrnesc în cititorul care vă vorbește un amestec caracteristic de aprobare și dezacord. Iată ce scrie el:

Există o convingere larg răspîndită, după care, indiferent ce va fi făcut engleza pentru Tolstoi, ea nu le va face niciodată dreptate scriitorilor de „limbă” indiană. Și s-ar putea să fie așa. Ce-am citit eu despre ei în traducere nu m-a încurajat să continuu să-i citesc. Premchand... s-a dovedit a fi un fabulist minor... Alți scriitori m-au obosit repede cu afirmații cum că sărăcia e tristă, că moartea e tristă... și multe dintre povestirile „moderne” nu sînt decît basme populare reciclate...

Astfel exprimă el, în stilul lui emfatic și îndrăzneț, ceea ce am simțit și eu. (Deși despre Premchand eu am o părere mai bună decît el.) Atunci cînd Naipaul continuă astfel,

romanul este parte componentă din interesul occidental față de condiția ființelor umane, o reacție la aici și acum. În India, oamenii chibzuiți au preferat să întoarcă spatele la aici și acum și să satisfacă ceea ce președintele Radhakrishnan numește „foamea fundamentală de nevăzut a ființei umane”. Asta nu este o atestare bună pentru scrierea și lectura romanelor...,

eu nu pot să fiu de acord cu el decît parțial. Este adevărat că mulți învățați indieni sînt atrași de o formă exagerat de impenetrabilă de misticism critic. L-am auzit odată pe un scriitor indian destul de cunoscut și foarte interesat de mostrele de înțelepciune ale Indiei antice expunîndu-și teoria personală asupra a ceea ce el numea Curgerismul. „Hai să luăm Apa”, ne explica el. „Apa fără Curgere e... ce e? E un lac. Foarte bine. Acum Apa plus Curgere este... ce? E un rîu. Vedeti? Iar Apa e în continuare aceeași Apă. Am adăugat doar Curgerea. După același model”, continua el, făcînd un salt intelectual amețitor, „Limbajul e Tăcere, la care s-a adăugat Curgerea”.

(Un poet indian rafinat, care stătea lîngă mine în mijlocul publicului venit la marele om, mi-a murmurat în ureche: „Mațele fără Curgere sînt... ce? Sînt constipație. Dar Mațele plus Curgere e... ce e? E un Căcat!”.)

Sînt de acord cu ideea lui Naipaul că misticismul le face rău romancierilor. Dar în India pe care o cunosc eu, pentru fiecare „curgerist” abscons se găsește un „mațist” demitizant care-ți șoptește în ureche. Pentru fiecare căutător țicnit al mostrelor de înțelepciune din Orient se găsește și cîte un martor cu privirea limpede, care reacționează la aici și acum în exact același stil pe care Naipaul îl consideră în mod eronat drept tipic occidental. Iar cînd Naipaul încheie cu concluzia că, drept consecință a întîlnirii „eșuate” indo-britanice, India nu este decît puțin mai mult decît o comunitate foarte naipauliană de imitatori – adică viața artistică a țării s-a oprit, „stimulul creativ” a „pierit”, „Shiva a încetat să danseze” –, atunci mă tem că de-aici concepțiile noastre se separă cu totul. *O zonă de întuneric* a fost scrisă demult, în 1964, adică la abia șaptesprezece ani după independență și un pic